

Józef Smoliński

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Siły zbrojne w powojennej Polsce w koncepcjach władz wojskowych na uchodźstwie

Słowa kluczowe

Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie, myśl wojskowa, strategia obronna Polski, obszary wojenne, Sztab Naczelnego Wodza

Streszczenie

W lutym 1944 roku naczelne władze wojskowe wystąpiły z inicjatywą planowej odbudowy sił zbrojnych w kraju po zakończeniu działań wojennych. Dostrzegano potrzebę podjęcia prac przygotowawczych nad systemem obrony statycznej, armią interwencyjną i armią o wolniejszej mobilizacji oraz centralnym szkoleniem kadry dowódczej i specjalistów, a także badaniami w różnych dziedzinach wojskowości. Sztab Naczelnego Wodza planował przeprowadzenie rozbudowy Polskich Sił Zbrojnych w trzech fazach. Pierwsza, w ramach tzw. Planu „P”, obejmowała okres wyzwania Francji i Belgii, druga prowadzona byłaby w oparciu o rezerwy z terenu III Rzeszy i Bałkanów, a trzecia miałyby miejsce w kraju i dotyczyłyby dostosowania sił zbrojnych do potrzeb pokojowych. Ważnym elementem służącym rozbudowie wojska i przyszłego bezpieczeństwa Polski – aczkolwiek oderwanym od realiów geopolitycznych – było zaakceptowanie przez Sztab Naczelnego Wodza, 28 czerwca 1944 roku, terytorialnego podziału Polski na obszary wojenne. Przyjęto założenie, że obszar kraju powiększy się o Gdańsk (wariant I) lub nastąpią korzystne zmiany na północno-zachodniej granicy, gdyż przyłączone zostanie do Polski miasto Gdańsk i zasadnicza część Prus Wschodnich (wariant II). Zakładano, że terytorium Polski pozwoli na wydzielenie 6–8 obszarów wojennych. Przewidywano 3–4 obszary wojenne wzdłuż granicy zachodniej i 2 do 4 lub 3 do 5 wzdłuż przedwojennej granicy wschodniej.

W końcowym etapie II wojny światowej polskie władze wojskowe podjęły wysiłek planowego rozwoju sił zbrojnych na Zachodzie, by następnie odtworzyć je na ziemiach polskich. Celem był udział wojska w opanowaniu polskich ziem w jak najkrótszym czasie, zbrojne przeciwstawienie się nieprzyjacielowi i wytyczenie granic państwa. Kiedy okazało się to niemożliwe, w wyniku postanowień wielkich mocarstw w Jałcie (luty 1945), w Poczdamie (lipiec–sierpień 1945) i wcześniej w Teheranie (listopad–grudzień 1943), najnowsza emigracja wojskowa podjęła nowe wyzwania, kontynuując na wychodźstwie walkę o niepodległość i suwerenność kraju¹.

Władze wojskowe jeszcze w lipcu 1945 roku zdecydowanie stały na stanowisku, że z doświadczeń naszej historii wyraźne wynika cel polityczny dla państwa polskiego. Jest nim „zachowanie suwerenności państwowej narodu polskiego na ziemiach przez niego od wieków zamieszkanymi w ramach wspólnoty kulturalnej zachodnio-europejskiej”². Dla osiągnięcia tego celu powinny być użyte wszystkie możliwości w strategii wojennej, w oparciu o istniejący potencjał obronny, a tam gdzie był on niewystarczający, powinien być odpowiednio rozbudowany.

Warto zatem przybliżyć i ocenić kierunki działania kierownictwa państwa i naczelnych władz wojskowych na rzecz odzyskania niepodległości, suwerenności i bezpieczeństwa Polski. Ich realizacja była jednak utrudniona ze względu na brak klarownej wizji postrzegania tego złożonego problemu przez władze RP na uchodźstwie. Nawet koncepcje prac przygotowywane przez Sztab Naczelnego Wodza (NW) ulegały szybkiej dezaktualizacji lub rozmijały się z możliwościami ich wdrożenia.

Oceniano, że sytuacja Polski była bardzo trudna, gdyż żaden z elementów naszego potencjału obronnego nie zapewniał skutecznej obrony przed atakiem wielokrotnie silniejszego agresora, dlatego niedobory siły wojskowej zamierzano uzupełniać działaniami politycznymi. Zadaniem polskiej polityki miało być utworzenie wspólnoty politycznej i gospodarczej

---

¹ J. Smoliński, *Myśl wojskowa wychodźstwa bezpośrednio po wojnie*, [w:] *Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie po II wojnie światowej. Klęska zwycięzców*, pod red. J. Smolińskiego, Warszawa 2016, s. 169–171.

² Przedstawiony cel polityczny był konsekwentnie podtrzymywany, pomimo że sytuacja geopolityczna Polski ulegała nieodwracalnym zmianom i była akceptowana przez wielkie mocarstwa. IPMS A.XII.3/76, Problemy strategiczne obrony Polski, lipiec 1945 r.

państw Europy Środkowo-Wschodniej jako niezależnego organizmu. W realizacji tego zadania należało brać pod uwagę rezygnację z pewnych prerogatyw suwerenności na korzyść zespolenia państw regionu, wynikającą z dobrowolnej daniny na rzecz ważniejszego celu. Elementem niezbędnym dla powodzenia niniejszego działania byłoby uzyskanie poparcia państw anglosaskich, zwłaszcza Wielkiej Brytanii, która była czynnikiem dominującym gospodarczo, politycznie i kulturowo w Europie Zachodniej.

Jednoznacznie stwierdzano, że polityka obronna Polski będzie bardzo silnie oddziaływała na całokształt zagadnień wojskowych. Oparcie koncepcji obronnej na budowie wspólnego systemu politycznego państw Europy Środkowo-Wschodniej narzuciłoby trudne do realizacji problemy, decydujące w pewnej mierze o dwutorowości planowania zagadnień wojskowych. Z jednej strony wymagałoby to wspólnego sztabu i naczelnego dowództwa, jednolitego systemu uzbrojenia i sprzętu oraz podziału zadań operacyjnych pomiędzy członków wspólnoty. Z drugiej strony realizacja zadań byłaby możliwa dopiero wtedy, gdy powstaną zręby wspólnoty politycznej poparte umowami i zorganizowaną współpracą. Wcześniej planowanie wojskowe powinno być oparte na możliwościach własnego potencjału obronnego, co w perspektywie świadczyłoby i decydowało o naszym wkładzie w przyszłą wspólnotę polityczną.

Władze polskie dostrzegały jednak, że realizacja programu rozwoju sił zbrojnych uzależniona byłaby od ograniczonych możliwości zaopatrzenia w nowoczesny sprzęt wojenny, a ten w znacznym stopniu należało zapewnić w oparciu o kredyty zagraniczne lub pozyskać go w ramach odszkodowań wojennych. Istotną przy tym kwestią było całościowe rozwiązanie problemu jakości sprzętu i jego wartości bojowej oraz współpracy, badań i studiów z potencjalnymi aliantami.

Oddzielnym wielkim problemem było odpowiednie umiejscowienie spraw wojskowych w strategii gospodarczej kraju, tak by zapewnić mu zdolność do skutecznego prowadzenia długotrwałej wojny. Władze państwowe miałyby tu decydujący wpływ na wytyczenie odpowiednich kierunków rozwoju gospodarczego. Uważano, że koniecznym byłoby podniesienie w okresie pokojowym konsumpcji żywnościowej, jak i towarów przemysłowych, by na wypadek wzmożonej konsumpcji wojennej można było rozszerzyć zbyt towarów przetworzonych na rynkach zagranicznych. Liczono, że dostęp do surowców będzie rozwiązany w drodze

umów politycznych, w oparciu o potencjał Europy Środkowo-Wschodniej lub w drodze produkcji zastępczej np. benzyna, kauczuk syntetyczny i plastyki.

Jako istotny problem traktowano tendencję zmniejszania się przyrostu naturalnego i jego skutki. Uważano, że straty biologiczne spowodowane wojną i okupacją wymagać będą kilkudziesięciu lat wyrównywania struktury ludnościowej, co będzie musiało się odbywać przy wydatnej pomocy państwa. Sądzono, że dobrym krokiem byłoby jak najpełniejsze zatrudnienie ogółu ludności i zlikwidowanie bezrobocia, co wpłynęłyby na podniesienie poziomu życia, zmniejszenie śmiertelności niemowląt i lepszą opiekę nad matką i dzieckiem, a także poprawienie stanu zdrowotnego, zwłaszcza młodzieży.

Zakładano, że państwo w swym działaniu strategicznym powinno wiele uwagi poświęcać oddziaływaniu psychologicznemu i rozwojowi intelektualnemu społeczeństwa. Za konieczne uznano wypracowanie skutecznych metod oddziaływania na psychikę społeczeństwa i przeciwdziałania skutkom wrogiej propagandy, szczególnie dywersyjnej, celem wyrobienia niezbędnej karności społecznej. Z najwyższą uwagą zamierzano traktować odbudowanie polskiego potencjału intelektualnego. Uważano, że indywidualności, obdarzone wyjątkowymi walorami moralnymi i intelektualnymi, będą w stanie utrzymać żywotność tradycji narodowych i dodać nowe, cenne wartości. Realizacja tego zadania łączyła się z potrzebą przeznaczenia poważnych środków na odbudowę zakładów naukowych, popieranie nauk ścisłych i stosowanych, techniki i wiedzy ogólnej.

Z analizy przyszłego potencjału obronnego i uwarunkowań strategii obronnej Polski wyciągano, nawet po zakończeniu działań wojennych w Europie, dość optymistyczne wnioski, ale oderwane często od realiów:

A. W ZAKRESIE OGÓLNYM:

a) Dążenie do stworzenia wspólnoty politycznej, wojskowej i gospodarczej państw Europy Środkowo-Wschodniej (oraz Południowo-Wschodniej) i zapewnienie w niej Polsce należytego udziału.

b) Organizowanie życia gospodarczego Polski na wszystkich jego odcinkach tak, aby siły żywotne narodu znalazły pełne ujście swego dynamizmu, i naród, w całej jego masie, osiągnął stopień zamożności i potencjału gospodarczego, stawiający go na równi z narodami Zachodu. Uzyskany w ten sposób potencjał obronny Pol-

ski stanowić będzie poważny wkład do wspólnoty politycznej Europy Środkowo-Wschodniej i zapewni Polsce odpowiednią w niej rolę.

c) Odbudowa zniszczonych warstw intelektualnych i wyrobienia w masach społeczności polskiej poczucia przynależności do świata kultury zachodnioeuropejskiej, utrwalające te wartości narodu, które ujawniły się w pełni w czasie obecnej wojny.

B. W ZAKRESIE WOJSKOWYM:

a) Przepracowanie sytuacji operacyjnej, w związku z nową konfiguracją granic politycznych państwa.

b) Przepracowanie planów rozbudowy Sił Zbrojnych na tle ewolucji politycznej w Europie Środkowo-Wschodniej oraz w wyniku ewolucji gospodarczej i populacyjnej państwa.

c) Przystudiowanie i opracowanie metod i form zaopatrzenia i wyposażenia w sprzęt wojenny w warunkach wynikających tej ewolucji.

d) Przepracowanie form szkolenia rezerw (czas służby wojskowej w różnych formacjach), przygotowania kadr i zawiązków szkoleniowych, jako wyjściowych stanów dla dalszej progresji.

e) Ustalenie rozdziału sum budżetowych pomiędzy wojska lądowe, lotnictwo i marynarkę wojenną oraz racjonalnego podziału pomiędzy poszczególne działy wydatków budżetowych.

f) Ustalenie planów kilkuletnich (np. 5-letnich), w polityce budżetowej, wiążących się w harmonijną całość planu 15–20-letniego.

C. W ZAKRESIE KOORDYNACJI PRAC:

a) Utworzenie w resortach ministerialnych związanych z przygotowaniem Państwa do obrony, odpowiednich komórek, pracujących według dyrektyw Komitetu Obrony Państwa, jako najwyższej instancji do spraw obrony.

b) Utworzenie przy Komitecie obrony Państwa Biura Studiów, przepracowującego problemy obrony na tle stale zmieniającej się rzeczywistości i przygotowującego elementy dla decyzji Komitetu Obrony Państwa.

c) Utworzenie instytucji o charakterze zamkniętych studiów seminaryjnych dla przygotowania pracowników na wyższych szczeblach hierarchii administracji państwowej do zadań, związanych z obroną³.

Idea przedstawionych wniosków strategii obronnej wydaje się w swym założeniu logiczna. Jednak rzeczywistość geopolityczna

---

³ Ibidem.

w Europie bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych wykluczała jej wdrożenie.

Należy przypomnieć, że już w lutym 1944 roku przedstawiciele naczelných władz wojskowych – mając świadomość braku naczelných organów planowania w państwie i niekompletności struktur sił zbrojnych – wystąpili z inicjatywą planowej odbudowy sił zbrojnych w kraju po zakończeniu działań wojenných. Ze względu na brak doświadczeń planistycznych przewidywano wypracowanie koncepcji przyszłych sił zbrojnych jeszcze podczas działań wojenných. Wstępnie zakładano powołanie organu, który podjąłby ogólnopństwowe planowanie polityki państwa w zakresie m.in. obrony, gospodarki, wyszkolenia i wychowania, przygotowując elementy decyzji rządu według ustalonych potrzeb i okresów oraz hierarchii zadań. Przyjęto zasadę, że planowanie powinno się cechować giętkością, dzięki której można będzie dostosować powstające siły zbrojne do zdobytych doświadczeń wojenných, postępu technicznego, warunków politycznych, gospodarczych i społecznych.

Zakładano, że główną pracę merytoryczną w zakresie planistycznym będzie wykonywać Sztab Naczelnego Wodza, a następnie Sztab Główny Sił Zbrojnych, przewidując odpowiednie miejsce i rolę dla wojsk lądowych, sił powietrznych, marynarki wojennej i terytorialnej obrony kraju. Prace sztabu polegałyby na rozdzieleniu zadań i środków przeznaczonych przez rząd dla sił zbrojnych oraz określeniu potrzeb i kolejności realizacji zadań przez naczelne władze wojskowe. W planowaniu przyszłych sił zbrojnych uczestniczyłyby także wojska lądowe, lotnictwo, marynarka i obrona terytorialna, ale realizacja zadań następowałaby od szczebla najwyższego⁴.

Pomimo braku niezbędnych elementów do podjęcia prac koncepcyjnych i planistycznych, w tym określenia zadań dla wojska, jego wielkości i jakości, naczelne władze wojskowe dostrzegały potrzebę podjęcia prac przygotowawczych nad systemem obrony statycznej, armią interwencyjną i armią o wolniejszej mobilizacji oraz centralnym szkoleniem kadry dowódczej i specjalistów, a także badaniami w różnych dziedzinach wojskowości. System obrony statycznej miałby na celu prowadzenie walki obronnej i opóźnianie działań nieprzyjaciela. Składałby się on z biernych i czynnych elementów opartych na systemie milicyjnym. Bierne obejmo-

---

⁴ IPMS A.XII.1/99, Koncepcja prac planistycznych nad przyszłymi siłami zbrojnymi z 18.02.1944 r.

Naczelnny Wódz gen. Kazimierz Sosnkowski wśród oficerów swego sztabu. Źródło: ze zbiorów autora

wałyby m.in. fortyfikacje i przeszkody, włącznie z przeciwpancernymi i obroną przeciwlotniczą. W skład czynnych weszłoby lotnictwo myśliwskie obrony terytorialnej, obrona przeciwlotnicza i ewentualnie artyleria przeciwpancerna⁵.

Zadaniem armii interwencyjnej byłby udział w ewentualnej wojnie prewencyjnej, przeciwdziałanie w niespodziewanej agresji zewnętrznej oraz osłona mobilizacji i koncentracji wojsk. Siły te składałyby się głównie z szybkich jednostek pancernych, przeciwpancernych, zmotoryzowanych i powietrznych. Bazowałyby w znacznym stopniu na kadrze zawodowej i specjalistach. Ich stany osobowe byłyby zbliżone do stanów wojennych. Wsparcie armii zapewniałoby lotnictwo.

Wsparciem dla armii o wolniejszej mobilizacji byłaby częściowo zawodowa kadra dowódcza i specjalistyczna, a częściowo żołnierze z poboru.

⁵ W skład systemu obrony statycznej nie wchodziłoby lotnictwo myśliwskie. IPMS A.XII.1/99, Koncepcja prac planistycznych nad przyszłymi siłami zbrojnymi z 18.02.1944 r.

W swej strukturze i działalności zbliżona byłaby do polskiej armii przedwojennej, ale o pełniejszym stanie dowództw i specjalistów, w większym stopniu zmotoryzowana – przy niewykluczeniu ciągu konnego, ale uwzględniająca organizację i doświadczenia wojenne.

Planowana odbudowa sił zbrojnych miała rozpocząć się już w końcowym etapie II wojny światowej, dlatego uważano, że konsolidacja organizacyjna polskich struktur wojskowych w jedną całość powinno nastąpić już w 1944 roku, na terenie Francji i Niemiec, gdzie utworzono by także znaczną liczbę nowych oddziałów. Szczególnie istotne znaczenie dla prowadzonego naboru, w ocenie władz wojskowych, miały rejony niemieckie z dużymi skupiskami polskimi: na północy wzdłuż linii Lille – Zagłębie Westfalskie – Hannover i na południu wzdłuż linii Metz – Frankfurt – Lipsk⁶.

W tym czasie władze wojskowe podjęły wysiłki na rzecz rozwiązania trudnych problemów kadrowych Polskich Sił Zbrojnych (PSZ) na Zachodzie. Dotyczyły one z jednej strony wielkiej nadwyżki oficerów i podoficerów, a z drugiej oczekiwania wielu tysięcy podchorążych na stopień oficerski, który od dawna im się należał, oraz znacznej grupy „cenzusowców”, w tym specjalistów, pełniących służbę w stopniach szeregowych⁷, na stanowiskach o wiele niższych od ich kwalifikacji. Dodatkową koniecznością wobec tych żołnierzy było przestrzeganie zasad awansowych, których nie można było realizować ze względu na brak specjalnego kredytu brytyjskiego.

W takiej sytuacji władze wojskowe zmierzały do zatrudnienia nadwyżek kadrowych z chwilą inwazji na kontynent, przewidując rozwój organizacyjny wojska. Problemy te udało się rozwiązać niemal całkowicie do końca 1944 roku. W pierwszym rządzie usunięto anomalie, jaką była liczna grupa lekarzy w stopniach szeregowych. Systematycznie uzyskiwali też stopnie oficerskie inni specjaliści z wyższym wykształceniem,

---

⁶ IPMS A.XII.1/48A, Memoriał do władz brytyjskich w sprawie dalszego użycia całości PSZ z 17.08.1944 r.

⁷ Stosunkowo wysokie wykształcenie „cenzusowców” (wyższe i średnie) zapewniało stały dopływ kandydatów do szkół podchorążych i nie zachodziła potrzeba zmiany podstawy prawnej, co do tzw. „cenzusu”. Zdarzały się jednak opinie, że cenzus wykształcenia należałoby zastąpić surową selekcją kwalifikacji służbowych, badaniami lekarskimi i egzaminami potwierdzającymi inteligencję i wyrobienie umysłowe. IPMS A.XII.3/93, Sprawozdanie ministra obrony narodowej za lata 1942–1945.

którzy byli stopniowo awansowani, począwszy od najwybitniejszych w hierarchii służbowej. Ponadto powiodło się odpowiednie wyróżnianie: okresowe i za czyny bojowe, które nie zburzyło przyjętego działania w polityce kadrowej. Rozwój liczebny wojska wpłynął też korzystnie na stosunek oficerów do szeregowych i podoficerów do szeregowych. Nadwyżka oficerów w stosunku do norm brytyjskich zmalała do niespełna 30%, a podoficerów do 26%⁸.

Analizując szeroko rozumiane morale stanu osobowego Polskich Sił Zbrojnych władze wojskowe wysuwały następujące postulaty:

1/ stałe uświadamianie żołnierzom znaczenia, jakie ma ich zachowanie się i wysiłek rzucający na szalę wojennych wydarzeń w sprawie polskiej,

2/ zgranie poziomów i zatarcie różnic wynikających z pochodzenia, wykształcenia i przeżyć, a przez rozumne metody wychowawcze doprowadzenie do spójności szeregowych i należyte koleżeństwo,

3/ właściwe nastawienie dowódców do pracy wychowawczej i opieki nad żołnierzem,

4/ stworzenie znośnych warunków pozasłużbowego życia żołnierza przez danie mu odprężenia i godziwej rozrywki, zapewnienie przez to spokoju i pogody ducha,

5/ usuwanie powodów trosk i pomoc w sprawach osobistych i rodzinnych,

6/ organizowanie realnej pomocy (przygotowanie do zawodów cywilnych, oszczędności żołnierskie, zapewnienie korespondencji, opieka nad rannymi, zabezpieczenie inwalidów, pomoc jeńcom)⁹.

Sztab NW przygotował *Plan Rozbudowy Wojska na okres Przejściowy* tj. na obczyźnie i bezpośrednio po powrocie do kraju, w trzech fazach. Pierwsza faza tych działań, w ramach tzw. Planu „P”, obejmowała okres wyzwolenia Francji i Belgii, kiedy zamierzano wyzyskać rezerwy osobowe na tym terenie oraz z obszaru Szwajcarii i Włoch. Rezerwy z tych rejonów szacowane były na 1 tys. oficerów i 35 tys. szeregowych¹⁰.

⁸ Nadwyżka oficerów i podoficerów dotyczy roku 1945. Władze wojskowe zakładały, że nadwyżek tych nie byłoby, gdyby Brytyjczycy nie wstrzymali remobilizacji. Wyłonił się natomiast problem dysproporcji w korpusie szeregowych, gdzie istniała znaczna nadwyżka starszych strzelców. Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Wynikiem ochotniczego zaciągu do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie na terenie Francji i Belgii na przełomie 1944/1945 było około 41 tys. żołnierzy, którzy

Planowano wykorzystać je do uzupełnienia oddziałów już istniejących i walczących, w tym 1. Dywizji Pancernej, 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej i 2. Korpusu Polskiego, oraz rozbudowy centrów wyszkolenia i służb w Wielkiej Brytanii, a także sformowania 2. Dywizji Grenadierów Pancernych i jednostek broni i służb I Korpusu Polskiego. Stan wojsk lądowych wynosiłby wówczas około 6 tys. oficerów i 100 tys. szeregowych.

Druga faza Planu „P” prowadzona byłaby w oparciu o rezerwy z terenu III Rzeszy i Bałkanów. Przyjęto, że w obozach jenieckich znajdowało się około 17 tys. oficerów i 40 tys. szeregowych, około 1,2 mln robotników mężczyzn, w tym m.in. około 400 tys. jeńców wojennych, około 600 tys. Polaków przymusowo wcielonych do Wehrmachtu i około 3 tys. szeregowych przebywających na Bałkanach, zdolnych do służby wojskowej. Przewidywano, że z rezerw tych do rozbudowy wojska użyta będzie tylko część oficerów i 200 tys. szeregowych, co pozwoliłoby na utworzenie jednostek broni i służb armii, zorganizowanie dwóch nowych korpusów piechoty (każdy po dwie dywizje piechoty i jednej brygadzie czołgów), sformowanie trzecich brygad w dywizjach 2. Korpusu Polskiego oraz rozwinięcie 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej w dywizję wojsk powietrznych. Stan wojsk lądowych wynosiłby wówczas około 15 tys. oficerów i 300 tys. szeregowych¹¹.

---

w zdecydowanej większości zasilili 2. Korpus Polski we Włoszech, a także jednostki polskie na Wyspach Brytyjskich. Znakomitą większość ochotników stanowili dezercerzy i jeńcy narodowości polskiej z Wehrmachtu. Polacy z armii niemieckiej byli przekazywani przez aliantów na potrzeby Polskich Sił Zbrojnych i stanowili główną podstawą ich uzupełniania, które dało 55 tys. ludzi do oddziałów w Wielkiej Brytanii i około 30 tys. we Włoszech.

IPMS A.XII.22/132, Plan Rozbudowy Wojska na okres Przejściowy z 21.07.1944 r.

¹¹ W rozwoju organizacyjnym sił zbrojnych uwzględniano skupiska Polaków wywiezionych do Niemiec w charakterze siły roboczej, jeńców wojennych, zbiegów z Wehrmachtu i pracujących w organizacji TODT. Szacowano, że stan liczebny Polaków znajdujących się na terenie Niemiec pozwoliłby na zorganizowanie 7–8 wielkich jednostek o łącznym stanie 140 tys. ludzi, utworzenie 20–25 batalionów wartowniczych i batalionów granicznych o stanie około 30 tys. żołnierzy i sformowanie batalionów etapowych o stanie 30 tys. ludzi oraz uzupełnienie istniejących jednostek. Ibidem.

Gen. Kazimierz Sosnkowski wśród żołnierzy 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej. Źródło: ze zbiorów autora

Żołnierze polscy – byli jeńcy i wysiedleńcy na terenie Niemiec. Stan z okresu 1.08 – 30.12.1945

Lp.	Strefy okupacyjne	Byli jeńcy	Wysiedleńcy mężczyźni	Wysiedleńcy ogółem	Uwagi
1	Brytyjska	120 071	ok. 240 000	467 973	1.08.1945 r.
2	Amerykańska	29 960	ok. 200 000	389 366	30.12.1945 r.
3	Francuska	2 757	ok. 30 000	ok. 50 000	1.08.1945 r.
4	Razem	152688	ok. 470 000	ok. 907 339	

Źródło: IPMS, A.XII.3/79, Załącznik nr 2 do referatu „Podstawowe założenia do planowania odbudowy PSZ“ z 8.10.1947 r.

Realizację zamierzeń trzeciej fazy Planu „P”, obejmującej dostosowanie organizacji sił zbrojnych do potrzeb pokojowych, przewidywano po powrocie do kraju. W rozbudowie wojska wykorzystano by plan mobilizacyjny dowódcy Armii Krajowej. Przygotowane zasoby ludzkie w kraju oceniano na 9 tys. oficerów i 150 tys. szeregowych. Byłyby one dodatkowo zasilone repatriantami, którzy nie zostali objęci wcześniejszymi fazami rozwoju organizacyjnego wojska. Rezerwy te pozwoliłyby na sformowanie trzech dywizji piechoty włączonych do zorganizowanych

już korpusów, dziesięciu dywizji terytorialnych, dziesięciu batalionów czołgów, rozbudowy jednostek broni i służb armijnych, ewentualnie sformowanie dywizji pancerniej – dyspozycyjnej. Stan organizacyjny wojsk lądowych przedstawiały się następująco: dowództwo wojska wraz z jednostkami broni i służb oraz oddziałami w dyspozycji NW; trzy korpusy piechoty; jeden korpus pancerny; jedna dywizja dyspozycyjna; jedna dywizja wojsk powietrznych oraz dziesięć dywizji terytorialnych i dziesięć batalionów czołgów. Siły te liczyłyby wówczas 27 tys. oficerów i 550 tys. szeregowych.

Wyposażenie tak zorganizowanego wojska w sprzęt i uzbrojenie przedstawiałyby się następująco¹²:

- czołgi	2,5 tys.
- samochody pancerne	2,5 tys.
- działa artyleryjskie	7 tys.
- moździerze	2,5 tys.
- broń maszynowa	30 tys.
- miotacze ppanc.	7 tys.
- carriersy	6 tys.
- samochody/ciągniki	75 tys.
- motocykle	20 tys.

Zestawienia ludzi oraz sprzętu i uzbrojenia były naliczane według brytyjskich wzorców organizacyjnych, z wyjątkiem dziesięciu dywizji terytorialnych i dziesięciu batalionów czołgów, dla których przewidywano organizację według wzorców niemieckich i wyposażenie w sprzęt niemiecki. Plan rozwoju sił zbrojnych na okres przejściowy był bardzo optymistyczny, pomimo że w swych założeniach miał być realizowany z uwzględnieniem polskich możliwości i zmieniającej się sytuacji. Dodatkowym wyzwaniem jeszcze w okresie wojny było dążenie Naczelnego Wodza do zdobycia doświadczenia w walce przez Polskie Siły Zbrojne, jako jednego związku operacyjnego na głównym kierunku działań sprzymierzonych, co miałyby istotne znaczenie dla autorytetu narodu i państwa polskiego.

Ważną sprawą z punktu widzenia rozbudowy wojska i przyszłego bezpieczeństwa Polski było zaakceptowanie przez Sztab Naczelnego

---

¹² Ibidem.

negu Wodza, w dniu 28 czerwca 1944 roku, opracowania dotyczącego terytorialnego podziału Polski na obszary wojenne¹³. Przyjęto życzeniowe założenie, odbiegające od stanu faktycznego, że obszar kraju powiększy się o Gdańsk, stan ludności wynosić będzie 32 mln, a gęstość zaludnienia, sieć komunikacyjna, centra przemysłowe, obszary rolne i leśne oraz stosunki etnograficzne i struktura zawodowa będą analogiczne jak w 1939 roku (wariant I) lub nastąpią korzystne zmiany na północno-zachodniej granicy, gdyż przyłączone zostanie do Polski miasto Gdańsk i zasadnicza część Prus Wschodnich, a stan ludności wynosić wówczas będzie 36,5 mln (wariant II). Przewidywano, że położenie geograficzne państwa nie zmieni dotychczasowej sytuacji, że potencjalnymi wrogami pozostaną nadal Niemcy i ZSRR, a przygotowania obronne muszą uwzględniać zagrożenie od zachodu i od wschodu. Należało zatem dążyć, by polityka Polski nie była jednocześnie antyniemiecka i antyrosyjska. W przypadku wojny z Niemcami mogła ona mieć charakter prewencyjny i krótkotrwały, obliczony na szybkie rozstrzygnięcie. Uważano, że na zwycięstwo z Niemcami możemy liczyć tylko wtedy, gdy uderzymy pierwsi, kiedy nie będą oni dostatecznie przygotowani do wojny. Natomiast w przypadku walk z ZSRR nie należało liczyć na pokonanie tego kraju w wyniku jednego uderzenia, stąd powinno się przyjąć, że wojna na wschodzie będzie miała charakter obronny i trzeba by ją prowadzić w połączeniu ze sprzymierzeńcami zachodnimi lub środkowoeuropejskimi. Zakładano, że wojska nasze, stacjonujące na kresach wschodnich będą zmuszone do działań opóźniających, aby dać czas na mobilizację pozostałych sił. Dlatego wschodnia część Polski powinna być dostatecznie głęboko i odpowiednio przygotowana do działań opóźniających.

Jako sprawę doniosłą dla bezpieczeństwa Polski, ale i trudną, traktowano organizację obrony przeciwlotniczej wzdłuż granic kraju. Uważano, że przy wykorzystaniu wszystkich możliwych środków – lotnictwa myśliwskiego i artylerii przeciwlotniczej, a także urządzeń obrony biernej – w pasie 150–200 km od granicy, możliwość skutecznej obrony będzie wykluczona. Efektywne działania przeciwlotnicze miałyby miejsce: od strony zachodniej dopiero od linii kolejowej Katowice – Gdynia,

---

¹³ IPMS A.XII/26/2, Terytorialny podział Rzeczypospolitej na obszary wojenne z 28.06.1944 r.

a od strony wschodniej od linii Białystok – Brześć – Tomaszów Lubelski – Sambor¹⁴.

Zakładano, że podział terytorialny Polski pod względem administracyjnym i wojskowym będzie się pokrywał. Myślą przewodnią tego podziału, z punktu widzenia sił zbrojnych i obrony terytorialnej, w tym przeciwlotniczej, przeciwdesantowej i przeciwdywersyjnej, było zapewnienie ścisłego powiązania z terenem. Analiza danych dotyczących ludności, sieci komunikacyjnej, stref operacyjnych, rejonów przemysłowych, rejonów leśnych i rolniczych oraz naturalnych przeszkód terenowych pozwoliła wysunąć wnioski, że kraj powinien być podzielony na 6–8 obszarów wojennych. Zapewniłoby to odpowiednie warunki jednolitego dowodzenia terenowego, przygotowania obrony obszaru, przygotowania studium operacyjno-taktycznego i samodzielności mobilizacyjnej.

Przewidywano zatem – w oderwaniu od sytuacji geostrategicznej – 3–4 obszary wojenne wzdłuż granicy zachodniej (Pomorsko-Mazowiecki, Wielkopolski¹⁵ i Śląsko-Krakowski lub te dwa ostatnie mogłyby być zastąpione obszarem Śląsko-Mazowieckim i Śląsko-Małopolskim) i 2 do 4 lub 3 do 5 obszarów wojennych wzdłuż granicy wschodniej, zależnie od tego, czy Litwa znajdzie się w granicach Polski, czy też nie. Przyjęto wariantowo, że na wschodzie mogłyby to być następujące obszary wojenne: Białorusko-Mazowiecki¹⁶ i Wołyńsko-Podolski¹⁷ lub Białorusko-

---

¹⁴ W przedstawionym podziale terytorialnym przyjęto, że *status quo* na zachodzie i niewłączenie Prus Wschodnich do Polski ograniczyłoby zorganizowania skutecznej obrony przeciwlotniczej do wieloboku: Dęblin – Chełm – Sanok – Dębica – Radom. Natomiast zmiany granic na wschodzie na naszą niekorzyść przekreśliłyby i tę możliwość. Ibidem.

¹⁵ Obszar Wielkopolski miałby wybitnie tarczowy charakter. Od północy oddziela go aktywny pod względem operacyjnym obszar Pomorza graniczący z doliną Noteci, kanału Bydgoskiego i średniej Wisły. Natomiast na kierunku Poznań – Berlin osłania go bastion „stenberski“ i Odra, a klin Leszno – Łęczycza – Piotrków łączy się z obszarem wielkopolskim. Istnieje jednak ścisła współzależność operacyjna obszaru wielkopolskiego ze Śląskiem, spowodowana wspólnym zagrożeniem na kierunku Wrocław – Warszawa.

¹⁶ Obszar Białorusko-Mazowiecki zamykałby dostęp do Warszawy od północnego wschodu, mobilizacyjnie uzyskałby samowystarczalność, a etnicznie dawałby zdecydowaną większość elementu polskiego.

¹⁷ Przy ewentualnej możliwości utworzenia obszaru Wołyńsko-Podolskiego brano

-Mazowiecki, Wołyński i Podolski albo Białorusko-Mazowiecki, Poleski¹⁸, Wołyński i Podolski, a w przypadku unii z Litwą także Żmudzki lub Żmudzko-Pomorski. Zakładano także utworzenie centralnego obszaru wojennego w dorzeczu Wisły i Sanu¹⁹, który opierałby się o Beskid Zachodni i łączył z obszarem wschodnio-słowackim i węgierskim. Obszar ten miałby zasadnicze znaczenie w przypadku wejścia Polski w skład Związku Środkowo-Europejskiego, względnie gdyby układ sił militarnych gwarantował utrzymanie komunikacji z Zachodem przez Bramę Morawską lub Nizinę Węgierską i Bałkany. Względy komunikacyjne i potrzeby rozwojowe stolicy przemawiały za wyodrębnieniem rejonu Warszawy w samodzielny okręg wojskowy²⁰.

Przedstawiona koncepcja podziału terytorialnego Rzeczypospolitej na obszary wojenne miała stać się podstawą do dalszych działań po zatwierdzeniu koncepcji podziału terytorialnego państwa. Niemniej planując granice okręgów wojskowych brano pod uwagę stan zamieszkującej ludności, powiązania gospodarcze, kulturalne i historyczne oraz cechy geograficzne. Z porównania proponowanych rozwiązań podziału terytorialnego z przedwojennym podziałem wojskowym na okręgi korpusne wynika, że ówczesna ich liczba, dziesięć, traktowana była jako zbyt duża w stosunku do możliwości mobilizacyjnych i nie powinna być utrzymana²¹. Stąd brano pod uwagę w koncepcji obszarów wojennych myśl,

---

pod uwagę głównie względy gospodarcze i etnograficzne. Stan zamieszkującej tam ludności wynosiłby 8,5 mln. Obszar Wołyńsko-Podolski był niezwykle ważny m.in. ze względu na wielki węzeł drogowy, jakim był Lwów i ewentualny kierunek działań Równo – Łuck – Włodzimierz – Lublin.

¹⁸ Zaplanowanie obszaru wojennego Poleskiego skłaniało do jego powiększenia w kierunku zachodnim na obszarze pomiędzy średnim Bugiem i Wisłą, ze względu na samowystarczalność mobilizacyjną. Biorąc pod uwagę „tarczowy“ charakter Polesia działanie to byłoby wystarczające, zwłaszcza, że bagna pińskie i rzadka sieć komunikacyjna przesądzały o operacyjnej bierności tego obszaru.

¹⁹ Idea koncentracji całości przemysłu wojennego w jednym centralnym obszarze wojennym miała wielu przeciwników. Dlatego dopuszczano ewentualność rozszerzenia przemysłu wojennego i materiałowych baz mobilizacyjnych wewnątrz centralnego pasa terenowego pomiędzy linią: Elbląg – Włocławek – Łódź – Kraków i linią: Królewiec – Białystok – Brześć – Tomaszów Lubelski – Sambor.

²⁰ IPMS A.XII/26/2, Terytorialny podział Rzeczypospolitej na obszary wojenne z 28.06.1944 r.

²¹ Ibidem.

Gen. Allan Brooke, prezydent Władysław Raczkiewicz i gen. Kazimierz Sosnkowski. Źródło: ze zbiorów autora

że każdy z tych obszarów w przyszłości powinien odpowiadać tworzonej tam armii.

Naczelnny Wódz gen. Kazimierz Sosnkowski stał na stanowisku, że przed wdrożeniem prac koncepcyjno-planistycznych, powinna zostać unormowana sytuacja polityczna na ziemiach polskich, gdyż bez tego nie będzie możliwe współdziałanie Armii Krajowej z Armią Czerwoną, dlatego nie był on zwolennikiem ujawniania się władz cywilnych i wojskowych Polski Podziemnej przed dowódcami radzieckimi. Uważał, że nie należy wychodzić poza ramy akcji dywersyjnej, ostrzegał dowódcę AK przed pochopnym przekształceniem dywersji w działania powstańcze. Opowiadał się za oszczędzaniem potencjału ludzkiego w obliczu groźby niemieckiej i radzieckiej eksterminacji. Przewidywał nawet możliwość wykorzystania AK dla potrzeb samoobrony.

W ostatnich miesiącach II wojny światowej, kiedy mocarstwa zdecydowały nie tylko o granicy wschodniej Polski, ale i o jej obliczu politycznym, władze wojskowe nie rezygnowały z walki o niepodległość kraju i dokładały starań do rozwoju organizacyjnego Polskich Sił Zbrojnych. Ich stan liczebny na dzień 1 maja 1945 roku doszedł do 186 042 żołnierzy.

Stan liczebny Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (1 maja 1945 r.)

Lp.	Jednostki wojskowe	Oficerowie	Podofic.	Szeregowcy	Razem
1	Sztab Naczelnego Wodza	402	126	61	589
2	Instytucje Centr. w Londynie	718	454	321	1 493
3	Instytucje Centr. w Szkocji	534	1 146	3 663	6 343
4	Instytucje Centr. w Anglii	57	47	24	128
5	Instytucje Centr. poza Wlk. Brytanią	284	451	343	1 058
6	Razem (poz. 1–5)	1 995	2 204	4 412	8 611
7	Służba zewnętrzna	212			212
8	Jednostki na terytorium Wlk. Brytanii	3692	8 349	39 456	51 497
9	I. Dywizja Pancerna	897	5 207	10 312	16 416
10	I. Sam. Bryg. Spadochronowa	261	658	3 655	4 574
11	Razem (poz. 7–10)	7 057	16 410	57 835	81 310
12	II. KP na terenie Włoch	5 526	19 578	56 003	81 107
13	Jedn. Woj. na Śr. Wschodzie	1 709	2 158	2 276	6 143
14	Razem (poz. 12 i 13)	7 235	21 736	58 279	87 250
15	Ogółem – wojsko w Europie i na Wschodzie	14 292	38 154	116 114	168 560
16	Oficerowie w stanie nieczynnym	574			574
17	Marynarka Wojenna RP	284	755	2 608	3 647
18	Lotnictwo	2240	8183	2838	13261
19	Ogółem Siły Zbrojne (poz. 15–18)	17 390	47 092	121 560	186 042

Stan liczebny Sił Zbrojnych RP powiększony był dodatkowo o 5 022 ochotniczek PWSK, w tym 210 oficerów oraz 719 WKSSZ, 2689 junaków i junaczek oraz 403 urzędników cywilnych. Źródło: IPMS, A.XII. 1/76, Opracowano na podstawie stanu liczebnego sił zbrojnych z 1.05.1945 r.

Szybki rozwój organizacyjny sił zbrojnych pozwalał stwierdzić, że pierwsza faza *Planu Rozbudowy Wojska na okres Przejściowy* została zrealizowana pomyślnie. Natomiast druga faza – prowadzona przy dużej niechęci sojuszników zachodnich – nie została osiągnięta, a do trzeciej, która miała być prowadzona w kraju nie doszło. Pomimo zaistnienia takiej sytuacji władze wojskowe nie zaniechały działań na rzecz udziału sił zbrojnych w odzyskaniu niepodległości i suwerenności kraju. Było to zadanie ekstremalnie trudne, gdyż sojusznicy zachodni już 5 lipca 1945 roku cofnęli swoje uznanie dla rządu RP w Londynie i chętnie odesłali by bardzo szybko Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie nad Wisłę. Tylko w wyniku zdecydowanych działań wyższych dowódców Brytyjczy

przejęli polskie oddziały pod swoje dowództwo, by je rozformować i pozwolić żołnierzom zdecydowanym na pozostanie na Zachodzie osiedlić się w Wielkiej Brytanii lub w innych krajach²².

Rozwiązanie PSZ często łączyło się z poważnymi kłopotami, dla tych którzy pozostali na emigracji, jak i tych, którzy wrócili do ojczyzny. Ci, którzy zdecydowali się zamieszkać w Wielkiej Brytanii najczęściej byli przeświadczeni, że najlepszym sposobem wyzwolenia Polski spod politycznych i wojskowych wpływów ZSRR byłaby III wojna światowa²³. Ich postawy były bardzo konsekwentne i wynikały z poczucia zagrożenia niesprawiedliwymi decyzjami aliantów, wrogości władz warszawskich i narastających sprzeczności w łonie koalicji antyhitlerowskiej.

W 1947 roku przedstawiciele polskich władz wojskowych na emigracji, z udziałem gen. Stanisława Kopańskiego, wyselekcjonowali spośród najzdolniejszych i ideowych oficerów sztabowych Związków Sztabu Głównego. Na jego czele stanął płk Henryk Piątkowski. Związek składał się m.in. z sekcji: studiów (na czele z ppłk. Zygmuntem Jarskim i ppłk. Bohdanem Mincerem), marynarki wojennej (z kmdr. por. Bohdanem Wrońskim), lotniczej (z ppłk. Franciszkiem Kalinowskim), wojsk PRL i ich sowietyzacji (z ppłk. Stanisławem Jachnikiem i mjr. Włodzimierzem Kasprowiczem), odtwarzania Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (z ppłk. Ludwikiem Stankiewiczem), łączności (z mjr. Tadeuszem Lisickim), organizacji specjalnych i delegatów wojskowych (z ppłk. Leonem Bittnerem) oraz organizacji personalnej (z ppłk. Zygmuntem Józefowiczem). Ponadto zespół gen. Kazimierza Wiśniowskiego, z udziałem płk. Mariana Zomnala, płk. Witolda Barłoga, płk. Franciszka Demela i płk. Karola Ziemskiego miał za zadanie prowadzenie studiów nad rozwojem myśli wojskowej na Zachodzie i w PRL, celem ukierunkowania prac nad odtwarzaniem PSZ. Związek Sztabu Głównego działał pod przykrywką Polskiego Instytutu Historycznego, a następną Komisji Historycznej

---

²² Naczelne władze wojskowe w swym działaniu świadomie opóźniały demobilizację, przynajmniej do czasu przeprowadzenia wyborów w kraju. Szerzej: M. Nurk, *Gorycz zwycięstwa. Los PSZ na Zachodzie po II wojnie światowej 1945–1949*, Gdańsk 2009; T. Wolsza, *Sprawa II Korpusu oraz absencji Polaków w londyńskiej paradzie zwycięstwa 8 czerwca 1946 r. Przyczynek do genezy „zimnej wojny“*, „Dzieje Najnowsze” 1997, z. 2.

²³ Szerzej: A. Zaćmiński, *Koncepcje i próby zachowania oraz odtworzenia PSZ na Zachodzie (1945–1954)*, „Dzieje Najnowsze” 1999, z. 4.

b. Sztabu Głównego. Początkowo główną uwagę skupiono na organizowaniu kół oddziałowych i tworzeniu ideowych organizacji kombatanckich oraz uzyskiwaniu środków finansowych²⁴.

Przewidywano, że remobilizacja Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie prowadzona byłaby w oparciu o sojuszników zachodnich, a odtworzone siły zbrojne mogłyby uczestniczyć w potencjalnych działaniach wojennych z komunizmem u boku Zachodu. Przede wszystkim przygotowywane miały być do walki o niepodległość i suwerenność Polski, by następnie stać się podstawą odbudowanych sił zbrojnych w demokratycznym kraju²⁵.

Józef Smoliński

Bibliografia

Archiwa

Instytut Polski i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie

IPMS A.XII.1/99, Koncepcja prac planistycznych nad przyszłymi siłami zbrojnymi z 18.02.1944 r.

IPMS A.XII. 1/76, Opracowano na podstawie stanu liczebnego sił zbrojnych z 1.05.1945 r.

IPMS A.XII.22/132, Plan Rozbudowy Wojska na okres Przejściowy z 21.07.1944 r.

IPMS A.XII.3/76, Problemy strategiczne obrony Polski, Lipiec 1945 r.

IPMS A.XII.3/79, Załącznik nr 2 do referatu „Podstawowe założenia do planowania odbudowy PSZ“ z 8.10.1947 r.

IPMS A.XII.3/93, Sprawozdanie ministra obrony narodowej za lata 1942–1945.

IPMS A.XII/26/2, Terytorialny podział Rzeczypospolitej na obszary wojenne z 28.06.1944 r.

Opracowania

Friszke A., *Druga Wielka Emigracja 1945–1990*, t. 1, *Życie polityczne emigracji*, Warszawa 1999.

---

²⁴ A. Suchcitz, *Zarys organizacji i pracy Sztabu Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1939–1946 i po demobilizacji PSZ*, „Studia i Materiały Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego”, Warszawa 2015, nr 2(4), s. 27 i 28.

²⁵ A. Zaćmiński, *Polskie Siły Zbrojne wobec możliwości wojny*, „Wojskowy Przegląd Historyczny“ 1996, nr 3, s. 192; A. Friszke, *Druga Wielka Emigracja 1945–1990*, t. 1, *Życie polityczne emigracji*, Warszawa 1999, s. 30–31.

Nurek M., *Gorycz zwycięstwa. Los PSZ na Zachodzie po II wojnie światowej 1945–1949*, Gdańsk 2009.

Smoliński J., *Myśl wojskowa wychodźstwa bezpośrednio po wojnie*, [w:] *Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie po II wojnie światowej. Klęska zwycięzców*, pod red. J. Smolińskiego, Warszawa 2016.

Suchcitz A., *Zarys organizacji i pracy Sztabu Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1939–1946 i po demobilizacji PSZ*, „Studia i Materiały Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego”, Warszawa 2015, nr 2(4), s. 27 i 28.

Wolsza T., *Sprawa II Korpusu oraz absencji Polaków w londyńskiej paradzie zwycięstwa 8 czerwca 1946 r. Przyczynek do genezy „zimnej wojny“*, „Dzieje Najnowsze“ 1997, z. 2.

Zaćmiński A., *Koncepcje i próby zachowania oraz odtworzenia PSZ na Zachodzie (1945–1954)*, „Dzieje Najnowsze” 1999, z. 4.

Zaćmiński A., *Polskie Siły Zbrojne wobec możliwości wojny*, „Wojskowy Przegląd Historyczny“ 1996, nr 3.

Armed Forces in Post-War Poland in Conceptions of Military Authorities in Exile

Keywords

Polish Armed Forces in the West, military thought, defense strategy of Poland, war areas, Staff of the Commander-in-Chief

Abstract

In February 1944, chief military authorities proposed the planned reconstruction of the armed forces in the country after the end of war. The need to undertake preparatory work on the static defense system, intervention army and army of slower mobilization and also on the central training of commanding staff and specialists, as well as the need to conduct research in various military areas were noticed. Staff of the Commander-in-Chief planned to expand the Polish Armed Forces in three phases. The first, within the so-called ‚P‘ Plan, included the period of liberation of France and Belgium, the second would be led based on the reserves from the territory of the Third Reich and the Balkans, and the third would take place within the country and would involve adjustment of the armed forces to peacekeeping needs. An important factor for the expansion of the army and the future security of Poland – albeit detached from geopolitical realities – was the acceptance by the Staff of the Commander-in-Chief, on June 28, 1944, of the territorial division of Poland into war zones. The assumption was made that the area of the country will expand to include Gdańsk /variant I/ or favorable changes will

take place on the north-western border due to the city of Gdańsk and a major part of East Prussia being attached to Poland /variant II/. It was assumed that the territory of Poland would allow the establishment of 6 – 8 war areas. The plan envisaged three or four war areas along the western border, and two to four or three to five war areas along the pre-war eastern border.

Streitkräfte in Polen der Nachkriegszeit in den Konzepten der Militärbehörden im Exil

Schlüsselworte

Polnische Streitkräfte im Westen, militärisches Gedanke, Verteidigungsstrategie von Polen, Kriegsgebiete, Stab des Oberbefehlshabers

Zusammenfassung

Im Februar 1944 nahmen die obersten Militärbehörden die Initiative auf, die Streitkräfte im Land nach dem Ende des Krieges planmäßig auszubauen. Die Notwendigkeit wurde wahrgenommen, die Vorbereitungsarbeiten für ein statisches Verteidigungssystem, eine Interventionsarmee, eine Armee mit langsamerer Mobilisierung, eine zentrale Ausbildung von Kommandanten und Spezialisten sowie die Forschung in verschiedenen militärischen Bereichen aufzunehmen. Der Stab des Oberbefehlshabers plante den Ausbau der polnischen Streitkräfte in drei Phasen. Die erste, im Rahmen des so genannten Plans „P“, umfasste die Zeit der Befreiung Frankreichs und Belgiens, die zweite sollte auf der Grundlage von Reservisten aus dem Gebiet des Dritten Reiches und des Balkans durchgeführt werden, und der dritte sollte im Land stattfinden und die Anpassung der Streitkräfte an die Bedürfnisse des Friedens betreffen.

Ein wichtiger Faktor für die Entwicklung der Armee und der zukünftigen Sicherheit Polens – wenn auch aus den geopolitischen Realitäten gerissen – war die Annahme der territorialen Aufteilung Polens in Kriegsgebiete durch den Stab des Oberbefehlshabers am 28. Juni 1944. Es wurde angenommen, dass das Gebiet des Landes um Danzig /1. Variante/ erweitert wird, oder dass die positiven Veränderungen an der nordwestlichen Grenze eintreten werden, weil die Stadt Danzig und der größte Teil Ostpreußens /2. Variante/ mit Polen verbunden werden. Es gab eine Annahme, dass das Gebiet Polens ermöglichen wird, 6–8 Kriegsgebiete abzutrennen. Es wurden drei bis vier Kriegsgebiete entlang der Westgrenze und zwei bis vier oder drei bis fünf Kriegsgebiete entlang der Ostgrenze aus der Vorkriegszeit vorgesehen.

Вооружённые силы в послевоенной Польше в концепции военного командования в изгнании

Ключевые слова

Польские вооружённые силы на Западе, военная мысль, стратегия обороны Польши, военная область, Штаб Верховного главнокомандующего

Резюме

В феврале 1944 года военное командование выступило с инициативой планового восстановления вооружённых сил страны по окончании военных действий. Наблюдалась необходимость в разработке системы статической защиты, интервенционной армии и армии пониженного темпа мобилизации, а также центральной подготовкой командующих и специалистов, а также в исследованиях в различных областях военного дела. Штаб Верховного главнокомандующего планировал расширить Польские вооружённые силы в три этапа. Первый, в рамках т.н. Плана «П», должен был осуществляться во время освобождения Франции и Бельгии, второй этап должен был проводиться на базе солдат запаса с территории Третьего Рейха и Балкан, а третий этап проводился бы уже на территории Польши и заключался бы в приспособлении армии к нуждам мирного времени.

Существенным элементом расширения вооружённых сил и будущего безопасности Польши, хотя совершенно не соответствующим геополитической ситуации, было принятие 28 июня 1944 г. Штабом Верховного главнокомандующего решения о разделе Польши на военные области. Предполагалось, что в состав Польши войдёт Гданьск (вариант 1), либо же на северо-западе граница изменится в пользу Польши, так как будет присоединён город Гданьск и большая часть Восточной Пруссии (вариант 2). Предполагалось, что на территории Польши можно будет образовать 6–8 военных областей. 3–4 области должны были располагаться вдоль западной границы, а 2–4 либо 3–5 областей вдоль довоенной восточной границы Польши.